

ONBEKEND MEESTER

(Tussen 1553 en 1587)

Papkommen

Antwerps plateel · 5,5 x 23,5 cm en 6 x 24,5 cm

MAAGDENHUIS · MUSEUM DER COMMISSIE VAN OPENBARE ONDERSTAND · ANTWERPEN

Toen in 1930 het Maagdenhuismuseum zijn deuren voor het publiek opende, heeft men wel zorg gedragen de prachtige reeks van 63 papkommen in Antwerps plateel een ereplaats toe te kennen.

Antwerpen had in de zestiende eeuw vermaardheid verworven door het plateel dat men er vervaardigde. De verschillende soorten van aardewerkprodukten welke men hier aan de man bracht, waren geheel of gedeeltelijk bedekt met een laagje tinglazuur, waarvan de witte kleur zich uitstekend leende om veelkleurig of blauw beschilderd te worden. Deze in het Oosten ontstane techniek, werd door de Spanjaarden van de Arabische pottenbakkers geleerd. Ook de Italianen wachtten niet lang om zich deze, voor het Westen nieuwe techniek, eigen te maken en reeds in het begin van de 16e eeuw zien we dat een aantal Italiaanse pottenbakkers zich te Antwerpen komen vestigen.

Aan de hand van archiefstukken weten we dat verschillenden onder hen reeds van bij het begin der eeuw een bloeiend atelier uitbaatten waarbij ze dan door een reeks Antwerpse leerlingen geholpen werden. Bij de vooraanstaande ingewekenen citeren we voornamelijk Guido di Savino, waarvan de naam later veranderd werd in Guido Andries en Peter Frans van Venedigen. Naast deze vreemde technici doen omstreeks het midden der eeuw een aantal autochtonen zoals Hans Floris en Jan Bogaert van zich spreken.

De tweede helft der eeuw zal uitblinken door de kwaliteit der produktie waardoor ze zich een weg baant tot ver buiten de landsgrenzen. Een ander feit van belang in die periode is de uitwijking van een aantal plateelbakkers die de gistende Zuidelijke Nederlanden verlaten om zich in Holland, Engeland en Duitsland te vestigen. Terecht mogen we beweren dat die vluchtelingen aan de basis liggen van de vermaarde Hollandse zeventiende-eeuwse faïence. De eens zo bloeiende Antwerpse plateelindustrie zal nog wat nakwijnen tot in het begin der zeventiende eeuw en stilaan uitsterven.

Het weze hier terloops aangemerkt dat de termen majolica, gleiswerk, faïence en plateel alle hetzelfde beduiden en doelen op voorwerpen bedekt met tinglazuur. De Antwerpse produkten behoren hoofdzakelijk tot de categorie der gebruiksvoorwerpen en zo zien we de ateliers vloertegels, muurtegels, huisnaamplaten, schotels, zalf- en pillenpotjes, kannetjes, albarelli en papkommen vervaardigen.

De papkommen waarvan hier sprake, zijn afkomstig uit het Antwerpse 'Maagdenhuis' of meisjesweeshuis en werden meer dan waarschijnlijk aangekocht tussen de jaren 1553, stichtingsdatum van de instelling en 1587,

datum waarop de inventaris van het huisraad werd opgemaakt en waarin sprake van 'acht dozijnen en vijf commekens'. Ook de stijl der kommen schijnt die veronderstelling te bevestigen. Wat nu de kunstenaar-pottenbakker betreft, hierover is er niets positiefs bekend en voor de paar tekens (een M en een dubbele voluta) die de onderkant van twee papschoteltes sieren, hebben de specialisten nog geen oplossing gevonden. Al de papkommen zijn volgens één zelfde basispatroon ontworpen. Ze hebben de vorm van een halve bol die op een lage standring rust en zijn voorzien van twee vijflobbige doorboorde handvatten, omzoomd door een dikke blauwe lijn waartussen een vulling van fijn blauw netwerk. Bij de meeste is alleen de holle binnenzijde met tin- en de bolle buitenzijde met transparant loodglazuur bedekt. De versiering der holle binnenzijde is gevormd door een opeenvolging van een gele of witte doorstreepte rand, een 4 cm brede fries en een medaillon met een borstbeeld op witte of gele grond.

Bij de friezen onderscheiden we twaalf verschillende ontwerpen en bij de bustes veertien uiteenlopende types, zodat door een onderlinge wisselwerking geen twee kommen identiek met elkaar zijn.

Tot de gebruikte specifieke Antwerpse kleuren behoren het donkerblauw, het oranje- en citroengeel, het okerbruin, het lichtgroen en het donkerpaars.

Eén van de mooiste specimens uit de reeks is wel de hier afgebeelde papkom waarop de kunstenaar een buste van Onze-Lieve-Vrouw op een witte achtergrond geschilderd heeft. De Heilige Maagd houdt het Jezus-kind op de arm en legt haar met nimbus omlijst hoofd teder tegen de wang van het kind. Een boomstam achter en boven haar zichtbaar, spreidt links en rechts takken waaraan een reusachtig blad hangt dat het hoofd der Madonna sierlijk omlijst. Een eenvoudige fries, gevormd uit ineensluitende driehoeken welke op hun beurt met driehoekige vormen gevuld zijn, omzoomt het geheel.

Ook het tweede papschotelte met mannenbuste op gele ondergrond behoort tot de mooie exemplaren uit de reeks. De man draagt een naar achter neerhangend donkerpaarse muts met groene kwast en gelobde omgeslagen boord. De met blauw doorstreepte jas heeft een witte, platte, puntige kraag. Het geheel is gevat in een bijzonder fraaie fries bestaande uit witte en blauwe, omlijnde, boogvormige versieringen op blauwe grond welke afwisselend een paarse lelie op witte grond of een op gele grond geschilderd geschubd driehoekig figuur bevat.

Het mag betreurd worden dat de eens zo bloeiende

Antwerpse plateelindustrie volledig verloren ging en amper een eeuw in de gelegenheid was haar produkten in binnen- en buitenland te verspreiden. Te weinig namen zijn ons tot hiertoe bekend en zeker is het dat een grondig archivalisch onderzoek de vorser met een nieuwe serie namen zal belonen. Ook het nagaan van de uitwijkingen en de door hen gevolgde wegen zouden ons de rol kunnen belichten die de Antwerpse pottenbakkers speelden bij het ontstaan of de bloei van een buitenlands plateelcentrum.

Zowel door de korte levensduur van de plateelnijverheid als door het breekbare materiaal zijn er weinig

gebruiksvoorwerpen in musea en bij particulieren bewaard gebleven zodat de Antwerpse voorwerpen een grote waarde bezitten.

De papkommen van het Maagdenhuismuseum zijn, mede reeds door hun aantal en door hun waar artistiek vakmanschap, een unicum in de nijverheidskunst van het Vlaamse Land.

Dra. E. Pais-Minne,
*Archivaris Commissie van Openbare
Onderstand van Antwerpen.*

Keuze uit te raadplegen Nederlandse boeken: L. J. M. Philippen, *De oud-Antwerpsche majolica van het Maagdenhuis-museum te Antwerpen*, uit Bestuurlijk Verslag over het dienstjaar 1936, Commissie van Openbaren Onderstand, Antwerpen (1937), pp. 129-148; L. J. M. Philippen. *Een merkwaardige verzameling oud-Antwerpsch plateel*, uit Jaarboek XIII, Antwerpen's Oudheidkundige kring, Antwerpen 1937, pp. 25-41; L. J. M. Philippen, *De oud-Antwerpse majolica*, Brussel (1938).